

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑΙ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ
ΤΕΧΝΙΚΑΙ

ΣΠΟΥΔΑΙ

ΜΗΝΙΑΙΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΝ ΕΤΟΣ
1961—1962

Ν Ο Ε Μ Β Ρ Ι Ο Σ 1 9 6 1

ΙΒ'
ΤΟΜΟΣ

ΑΡΙΘ.
ΤΕΥΧΟΥΣ

3

Ο ΚΟΙΝΟΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ ΕΝΟΤΗΤΟΣ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΩΝ

Υπό τοῦ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΧΑΤΖΗ

... Οἱ θεσμοὶ τότε μόνον εὐδοκιμοῦν, ὅταν εὐρίσκουν ἐρείσματα καὶ εἰς τὴν λαϊκὴν ψυχὴν. Πείρα μακρὰ, ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ δημοσίου βίου τῶν ἐπὶ μέρους λαῶν κάθε ἐποχῆς, ἔχει ἐπαληθεύσει τὸ κύρος τοῦ ἀξιώματος, ἐπανειλημμένως καταδείξασα τὴν βασιμότητα αὐτοῦ. Εἰς πλείστους τομεῖς ἐφηρμοσμένων πολιτικῶν ἐπιστημῶν ὑπῆρξαν θεσμοὶ ἐντελέστατα διατυπωθέντες ὑπὸ θεωρητικῶν ἢ πολιτικῶν ἀνδρῶν, μὲ πλήρη νομικὴν διάταξιν τῆς ὕλης των, μὲ καταστατικούς χάρτας ἀνευ τῆς ἐλαχίστης ἐλλείψεως ἢ κενοῦ, μὲ κανονιστικὰ κείμενα ἄρτια, κείμενα ἀντιμετωπίζοντα ὅλας τὰς δυνατὰς περιπτώσεις ἐφαρμογῆς των, οἵτινες θεσμοὶ ὁμως ἐν τῇ πράξει ἠστόχησαν καὶ τελικῶς ἀπέτυχον, διότι εὐρέθησαν αἴφνης ἀπεστερημένοι τοῦ κυριωτέρου ἀπαιτήτου διὰ τὴν εὐδόωσιν αὐτῶν θεμελίου: τῆς συμβολῆς παραγόντων ζωντανωτέρων ἀπὸ τὰ ἀπλᾶ γραπτὰ κείμενα, ἰδιαζουσῶν δηλαδὴ συνθηκῶν πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου καὶ δυνάμεων, αἵτινες ἐμφωλεύουν μέσα εἰς τὴν ψυχὴν καὶ εἰς τὴν συνείδησιν τῶν λαϊκῶν μαζῶν.

Δὲν πρόκειται μόνον περὶ τῆς εἰς νεοπαγεῖς πολιτείας τοῦ 18ου καὶ ἰδίᾳ τοῦ 19ου αἰῶνος μεταφυτεύσεως θεσμῶν δεδοκιμασμένων εἰς προηγμένας χώρας μὲ μακροαῖωνα ἱστορικὴν παράδοσιν καὶ ἰδίᾳ παράδοσιν ἀσκήσεως ἐλευθέρου πολιτικοῦ βίου. Δὲν πρόκειται μόνον διὰ τὰς πρώτας ἐκάστοτε δεκαετίας καθιερώσεως συνταγματικοῦ καθεστώτος εἰς χώρας εἰθισμένας ἐπὶ αἰῶνας εἰς βίωσιν ὑπὸ τὸ κράτος ἀπολυταρχικῶν πολιτευμάτων. Πρόκειται ἀκόμη καὶ διὰ τὰς ἀρχικὰς προσπάθειας ὀργανώσεως ἐνιαίων καὶ καθολικοῦ κύρους θεσμῶν πολιτικῆς τάξεως καὶ ἐνόμου τάξεως, αἵτινες ἔλαβον χώραν κατὰ τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ μεσοῦντος αἰῶνος εἰς τὴν Δύσιν, εἰς πλαίσια χώρου εὐρύτερα ἐν σχέσει πρὸς τὰ τῶν ἐθνικῶν κρατῶν. Ἡ Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν, ἥτις εἶχεν ἄρτίως κατὰ θεωρίαν ὀργανωθῆ, μὲ τοὺς καταστατικούς της χάρτας καὶ μὲ τὴν πληρότητα τῶν νομικῶν κανονιστικῶν της διατάξεων, ὑπὸ τὴν δημιουργικὴν πράγματι πνοὴν τοῦ θεωρητικοῦ καὶ ὀραματιστοῦ προέδρου τῶν Ἠνω-

μένων Πολιτειῶν ἀειμνήστου Wilson—καὶ ἦτις εἶχεν ἄλλως τε ἐπ' ἄρκετόν χρόνον λειτουργήσει κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον τοῦ μεσοπολέμου καὶ εἶχε μάλιστα ἐπιτύχει καὶ ὠρισμένα ἀξιόλογα ἀποτελέσματα εἰς περιπτώσεις ἀντιθέσεων καὶ διενέξεων μεταξύ τινῶν ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς ἐπικρατειῶν—δύναται νὰ ἀποτελέσῃ πρόσφορον παράδειγμα τοῦ φαινομένου τούτου τῆς πολιτικῆς ζωῆς, περὶ τοῦ ὁποίου ἀνωτέρω ὠμιλήσαμεν. Ἡ τελικὴ ἀποτυχία τῆς ὀφείλεται ὄχι μόνον εἰς τὰς ἐνωρὶς γενομένης ἀπ' αὐτῆς ἀποσκιρτήσεις μεγάλων καὶ ἰσχυρῶν μελῶν τῆς καὶ εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐκτελεστηρίου δυνάμεως διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐπὶ τῶν ὑπολειφθέντων μελῶν, ἀλλ' ἰδίᾳ εἰς κάτι βαθύτερον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει προήρχοντο καὶ ὅλα τὰ ἀνωτέρω ἀσθενῆ σημεῖα τῆς. Εἰς τὸ ὅτι ὡς θεσμὸς δὲν εἶχεν αὕτη καταστῆ «κοινὴ πίστις», εἰς τὸ ὅτι ἐβάλλετο πανταχόθεν ἀπὸ δυνάμεις πανισχύρους, τὰς ἐκ πολλῶν αἰῶνων ἱστορικῆς παραδόσεως ἐνισχυμένης ἐθνικῆς κυριαρχίας τῶν κρατῶν-μελῶν, εἰς τὸ ὅτι οἱ λαοὶ—ἰδίᾳ δ' ὄχι τόσον οἱ ἀγγλοσάξωνες καὶ οἱ λατίνοι, ὅσον κυρίως οἱ τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης—δὲν εἶχον καταστῆ ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς καὶ ψυχοπνευματικῶς ὥριμοι δι' ἓνα τοιοῦτον κολοσσιαῖον θεσμόν ἐννόμου τάξεως ἐπὶ τῆς οἰκουμένης.

Ὁ θεσμὸς εἶχεν ἐπωμισθῆ τὸ βάρος μιᾶς εὐθύνης κοσμοϊστορικῆς ἀξίας καὶ σημασίας. Εἶχεν ἀναλάβει τὴν τήρησιν τῆς εὐταξίας εἰς τὸν κόσμον, τὴν διασφάλισιν τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξεως ἐπὶ τῆς ὑδρογείου καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐν τούτοις μίᾳ τόσον ὑψηλῇ τοῦ θεσμοῦ ἀποστολῇ δὲν εἶχεν εὖρει τὴν ὀφειλομένην ἀνταπόκρισιν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν λαῶν. Ἦτο δὲ τότε ἀποκαρδιωτικὸν νὰ βλέπῃ τις εἰς τὰς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ πολιτισμοῦ χώρας ὅπως εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν—τὰς λαϊκὰς μάζας κατὰ τὴν τετάρτην δεκαετηρίδα τοῦ αἰῶνος μας νὰ μὴ ἀντιδρῶν ἐπαρκῶς κατὰ τῆς ἐπιβολῆς μιᾶς δυναμικῆς μειοψηφίας, ὅπως τοῦ φασισμοῦ εἰς τὴν πρώτην καὶ τοῦ ναζισμοῦ εἰς τὴν δευτέραν.

Θὰ ἔπρεπε νὰ τονισθῆ καὶ αὐθις, νὰ τονισθῆ πολλὰς φορές, ἡ ἀλήθεια τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, εἰς τρόπον ὥστε νὰ τὸ ἀφομοιώσουν καὶ νὰ τὸ ἐγκολπωθοῦν πλήρως οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν νεωτέραν ἰδίᾳ γενεάν, ἦτις ἔρχεται νὰ μᾶς διαδεχθῆ ἐπὶ τῆς σφαίρας ταύτης: ὅτι οἱ θεσμοὶ τότε μόνον εὐδοκιμοῦν, ὅταν εὐρίσκουν ἐρείσματα καὶ εἰς τὴν λαϊκὴν ψυχὴν. Ἡ «κοινὴ πίστις», ἡ ἀνάπτυξις κοινῆς συνειδήσεως, ἡ διαμόρφωσις παγκοσμίου κοινῆς γνώμης, τὰ ἰσχυρὰ «ρεῦματα ἰδεῶν» ἀποτελοῦν στηρίγματα τῶν θεσμῶν, βάθρα αὐτῶν ἀκλόνητα, ἀσυγκρίτως ἰσχυρότερα ἀπὸ τὴν πληρότητα τῆς θεωρητικῆς αὐτῶν ὀργανώσεως καὶ ἀπὸ τὴν ἀρτίαν αὐτῶν γραπτὴν διατύπωσιν εἰς καταστατικούς χάρτας καὶ εἰς παντὸς εἶδους κείμενα. Τὰ πανίσχυρα αὐτὰ πνευματικὰ καὶ ἰδεολογικὰ ρεύματα εἶναι ἱκανά, πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὰ ψυχρὰ κείμενα, νὰ κάμουν τοὺς λαοὺς νὰ μεγαλοουργήσουν, ὅπως τόσα ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ διδάγματα ἱστορικῆς πείρας ἔχουν καταδείξει. Συνεγείρουν τὰ πλήθη, προκαλοῦν ἐνθουσιασμούς, κάμνουν τοὺς λαοὺς ἱκανοὺς καὶ μὲ μικρὰ ἀκόμη μέσα νὰ φέρουν μεγάλα ἀποτελέσματα, ἀναδεικνύουν ἡγέτας ἀξίους τῶν περιστάσεων, ἐμπνέουν τὴν ἔλξιν διὰ τὸν ἀγῶνα καὶ διὰ τὴν θυσίαν καὶ ἐν

γένει ἔχουν μίαν δύναμιν καὶ μίαν πνευματικὴν ὠραιότητα, αἱ ὁποῖαι ἔρχονται εἰς τὴν ἀντίθεσιν μετὰ τὴν ἡρεμον ἀτμόσφαιραν τῶν σπουδαστηρίων τῶν θεωρητικῶν καὶ τῶν νομομαθῶν, ὅπου καταρτίζονται τὰ σχέδια τῶν καταστατικῶν κειμένων, τὰ ὑποβαλλόμενα κατόπιν πρὸς ἐπιψηφίσειν εἰς τὰ συνέδρια τῶν ἀντιπροσώπων καὶ εἰς τὰς συνελεύσεις...

Καὶ ἔχουν αὐτὴν τὴν δύναμιν καὶ αὐτὴν τὴν ἠθικὴν ὠραιότητα τὰ πανίσχυρα αὐτὰ πνευματικὰ ρεύματα καὶ αἱ ἀξιολογικαὶ αὐταὶ πεποιθήσεις, ἐπειδὴ ὄνταποκρίνονται εἰς τύπους αἰωνίους, εἰς αἰωνίας ἀξίας, αἴτινες ἐμφωλεύουν μέσα εἰς τὴν λαϊκὴν ψυχὴν. Μερικαὶ ἐκ τῶν αἰωνίων αὐτῶν ἀξιών εἶναι ὑψηλὰ ἰδεώδη, ὅπως ἡ πατρίς, τὸ ἔθνος, τὰ ἰδανικά τῆς ἐλευθερίας, τοῦ νόμου, τῆς ἐννόμου τάξεως, τῆς ἰσχύος ἐν τῇ ἐνώσει, τῆς ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἐνότητος, τῆς πορείας πρὸς μίαν καλλιτέραν ἐκάστοτε συλλογικὴν ζωὴν. Εἶναι ἰδέαι-τύποι, ἀξίαι αἰώνια καὶ πάντοτε ζωνταναί. Ἄν δὲ αἱ εἰδικώτερα μορφαί, αἱ ὄψεις, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐμφανίζονται αὗται ἐκάστοτε εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ, παραλλάσσουσιν κάπως κάθε φοράν, ἂν αἱ ἀξίαι αὗται μεταπλάσσωνται ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν τῶν ἐμφάνισιν μετὰ τὴν πάροδον τῶν ἑκατονταετηρίδων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἱστορικῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς οἰκουμένης, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι αἱ αἰώνια αὗται ἀξία ἐπιζητοῦν κάθε φοράν τὰ πλαίσια τῆς ἐποχῆς τῶν. Οὕτω προσαρμόζεται ἐκάστοτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ ἐξωτερικὴ τῶν ἐμφάνισιν, ἡ μορφή τῶν, πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν συνθηκῶν τῆς πορείας συλλογικῆς ζωῆς ἐνδεικνυόμενα καθ' ἐκάστην ἐποχὴν μέτρα. Δὲν παύουσιν νὰ εἶναι αἰώνια ἀξία, πάντοτε ζωνταναί, ἐκ τῆς αὐτῆς ὑπερβατικῆς πηγῆς ἐκπορευόμενοι, ἀναλλοίωτοι ὡς πρὸς τὴν ὕψην καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῶν καὶ ἄθικτοι κατὰ τὴν πνευματικὴν τῶν ὠραιότητα, ἔστω καὶ ἂν μεταβάλλεται τὸ διαμέτρημα τῶν συγκεκριμένων μορφῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐκάστοτε ἐμφανίζονται αὗται κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ.

Τὰ ἰδεώδη τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας, αἱ αἰώνια ἀξία τοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς θυσίας, εἶχον τὴν αὐτὴν δύναμιν καὶ τὸ αὐτὸ ἠθικὸν κάλλος, ἐμπειρεῖχον τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν αὐτὴν πραγματικότητα καὶ κατεῖχον ἐξ ἴσου ὑψηλὴν βαθμίδα ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ τῶν ἀξιών ὑπὸ τὸ ἑδαφικὸν καὶ πολιτικὸν καθεστῶς τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ἄσπετος (5ος καὶ 4ος αἰὼν π.Χ.), πρὸς τὴν δύναμιν καὶ τὴν πνευματικὴν ὠραιότητα, τὰς ὁποίας κατέδειξαν ἔχοντα τὰ αὐτὰ ὑψηλὰ ἰδανικά, ὅταν ἐνεφανίσθησαν εἰς ἄλλην καμπὴν πορείας τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ, κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἐνώσεως τῶν Ἑλλήνων ἀφ' ἐνός, τῶν Ἰταλῶν ἀφ' ἑτέρου, κατὰ τὴν ἱστορικὴν πραγματοποίησιν τῆς αὐτῆς μεγάλης πολιτιστικῆς ἀξίας τῆς πατρίδος, τῆς θυσίας διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ διὰ τὴν ἐνωσιν, ἐν μὲν τῇ ἑλληνικῇ χερσονήσῳ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 19ου, ἐν δὲ τῇ ἰταλικῇ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ.

Ἐπετελέσθησαν τότε εἰς τὰς δύο μεσογειακὰς χώρας μετὰ τὰς ἀσυγκρίτους περγαμηνὰς, μετὰ τὴν ἀρχαίαν καὶ ἐνδοξον πολιτιστικὴν παράδοσιν, εἰς τὰς μήτρας αὐτὰς τοῦ συγχρόνου πνευματικοῦ πολιτισμοῦ μετὰ τὸν οἰκουμικὸν τῶρα πλέον χαρακτήρα, ἐπετελέσθησαν ἀντίστοιχα πρὸς τὰ ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἑλληνικῷ πνεύματι ἔργα ἡρωικὰ καὶ ἐξ ἴσου μεγαλόπνοα. Τὰ μέτρα τῆς ἱστορικῆς ἐπο-

χῆς εἶχον μεταβληθῆ, αἱ συνθῆκαι πορείας συλλογικῆς ζωῆς ἦσαν τῶρα διάφοροι, ἡ ἔθνικὴ συνείδησις εἶχεν ἀναπτυχθῆ εἰς τὰ εὐρύτερα πλαίσια. Δὲν ὑπῆρχον πλέον Πλαταιεῖς αἰσθανόμενοι τοὺς μὲν Ἀθηναίους ὡς φίλους καὶ συμμάχους, τοὺς δὲ Λάκωνας ἢ Θηβαίους ὡς ἐχθρούς, ἀλλ' ἠσθάνοντο ὅλοι ὡς Ἑλληνας. Δὲν ὑπῆρχον πλέον Σικελοὶ αἰσθανόμενοι ὡς ξένους τοὺς Λομβαρβοὺς ἢ τοὺς Ἐνετούς, ἀλλ' ἠσθάνοντο ὅλοι ὡς Ἴταλοί.

Κατὰ δὲ τὰς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 19ου, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὸν τρέχοντα 20ὸν αἰῶνα, ἡ ἱστορικὴ πραγματοποίησις τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ὑψηλῶν ἰδεῶδων ἔλαβε χώραν εἰς διαμέτρημα ἀκόμη μεγαλύτερον, ἐν τῷ Νέῳ Κόσμῳ πέραν τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Ἡ ἔθνικὴ συνείδησις τῶν βορειοαμερικανῶν εὔρε τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν αὐτῆς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν πατέρων μας καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας.

Εἶναι ὁμως χαρακτηριστικόν, ὅτι παρὰ τὴν τεραστίαν αὐτὴν μεταξὺ ἀρχαίῳ καὶ συγχρόνου πνεύματος διαφορὰν πραγματοποίησεως τοῦ ἰδεώδους, διαφορὰν πολὺ μεγάλην πράγματι εἰς πληθυσμιακὴν σύνθεσιν καὶ εἰς ὑλικὴν ἰσχύιν καὶ εἰς ἑδαφικὰ πλαίσια, εἶναι χαρακτηριστικόν ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀμερικανῶν θεωρητικῶν τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ 20οῦ αἰῶνος, οὐδεὶς τῶν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ δημοσιολόγων ἢ πολιτειολόγων ἢ φιλοσόφων τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ 19ου, διανοήθη ποτὲ νὰ ψέξη ὡς ἀσήμαντα εἰς ἕκτασιν τὰ ἑλληνικὰ ἐπιτεύγματα, ὡς πολὺ μικρὰς τὰς ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἑλληνικῷ πνεύματι συναφεῖς ἀξιολογικὰς πεποιθήσεις ἢ νὰ κατηγορήσῃ ὡς ὑπερβολικὰ στενὴν τὴν ἱστορικῶς πραγματοποιηθεῖσαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα περὶ πολιτείας, περὶ ἐπικρατείας καὶ περὶ κρατικοῦ συγκροτήματος ἰδέαν ὑπὸ τὸ ἑδαφικόν καὶ πολιτικόν καθεστῶς τοῦ ἑλληνικοῦ ἄστεος. Τούναντίον μάλιστα, ἀναγνωρίζουν οἱ μεγάλοι τοῦ συγχρόνου πνεύματος τὴν χώραν μας ὡς τὴν κοιτίδα τῶν ἀξίων αὐτῶν: τοῦ νόμου ὡς διέποντος τὴν κοινωνικὴν ζωὴν, τῆς ἰδέας τῆς πατρίδος, τῆς ἐθελουσίας χάριν τῆς ἐλευθερίας, τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν, τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης, τῆς ὀργανώσεως ἐλευθέρου πολιτεύματος. Διότι αἱ αἰώνια ἠθικὰ καὶ ἀξία, αἱ ἰδέαι-τύποι, ἀποτελοῦν ἰδεώδη ἐξ ἴσου ὑψηλὰ καὶ ἔχουν τὸ αὐτὸ πνευματικόν κάλλος, τὸ αὐτὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον, τὴν αὐτὴν δύναμιν νὰ ἐμπνεύουν ἐνθουσιασμούς καὶ νὰ ἀναδεικνύουν ἥρωας μὲ τὴν ψυχὴν-φλόγα καὶ νὰ παρωθοῦν ὀλοκλήρους λαοὺς εἰς μεγάλας καὶ ὑψηλὰς πράξεις, ἔχουν μὲ μίαν λέξιν τὴν αὐτὴν ἠθικὴν ἀξίαν, εἴτε μικρότερα εἴτε μεγαλύτερα — ἀναλόγως τῶν ἱστορικῶν περιστάσεων — εἶναι τὰ ἑδαφικὰ καὶ τὰ ἀριθμητικὰ πλαίσια τῆς ἐποχῆς τῶν ἐκάστοτε, εἴτε αὕτη εἴτε ἐκεῖνη εἶναι ἡ ἐπιφανομένη μορφή των, ἡ ἐξωτερικὴ ὄψις των, εἰς ἐκάστην ἐπίκαιρον καμπὴν πορείας τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ. Διότι τὸ ἠθικὸν τῶν ἀξίων αὐτῶν ἀνάστημα καὶ ἡ συναφὴς πρὸς αὐτὸ δύναμις των δὲν ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς συγκεκριμένης μορφῆς των κατὰ τινὰ ἱστορικὴν στιγμήν. Ἡ περίπτωσις χιλίων ἐκ Πλαταιῶν ὀπλιτῶν καὶ ἡ αὐθόρμητος προσέλευσις των εἰς τὸν Μαραθῶνα ἔμεινεν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ ὡς δεῖγμα ἠθικοῦ μεγαλείου ἰσότημον καὶ ἰσοῦπὲς πρὸς τοὺς ὑπὲρ ἔθνικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἐλευθερίας ἀμυντικούς ἀγῶνας μεγάλων καὶ πολυπληθῶν λαῶν τῆς συγχρόνου ἱστορίας.

Τὸ ἀρχαῖον ἄστυ, μὲ τοὺς ἐλευθέρους δημοκρατικούς θεσμούς του, μὲ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, μὲ τὰ βουλευόμενα καὶ δικαστικά σώματα καὶ μὲ τὴν διάκρισιν τῶν ἐξουσιῶν του εἰς νομοθέτας, δικαστὰς καὶ ἄρχοντας, ἀποτελεῖ ἀπλὴν μικρογραφίαν τῶν τεραστίων εἰς ἔκτασιν καὶ εἰς πληθυσμὸν ἐπικρατειῶν τοῦ συγχρόνου κόσμου, ὡς φερ' εἶπεν τῆς βορειοαμερικανικῆς συμπολιτείας ἢ τῆς βρεττανικῆς κοινοπολιτείας ἢ τῆς σοβιετικῆς ἐνώσεως. Ἐν τούτοις ὡς ἐνσάρκωσις τῆς αἰωνίας πολιτιστικῆς ἀξίας τῆς πολιτείας, τῆς ἐννόμου τάξεως, τοῦ εὐνομουμένου κρατικοῦ συγκροτήματος, ὡς πραγμάτωσις ἐνὸς ἠθικοῦ ἰδεώδους ἀρτίως ὀργανωμένης συλλογικῆς ζωῆς, ἔχει μείνει τὸ ἀρχαῖον ἄστυ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ κατέχει εἰς αὐτὴν θέσιν ἰσοτίμου καὶ ἐξ ἴσου σεβαστὴν πρὸς τοὺς ἀντιστοίχους κολοσσούς τοῦ συγχρόνου κόσμου. Ἐχει ἐν ἠθικὸν ἀνάστημα ὄχι κατώτερον ἀπὸ τὸ ἰδικὸν των καὶ ἔχει ἐπιβληθῆ εἰς τὴν ἱστορικὴν μνήμην καὶ εἰς τὴν συνείδησιν τῆς ἀνθρωπότητος ὡς πρότυπον πολιτικῆς ὀργανώσεως, ὡς ἰδέα-τύπος, ὡς ὑψηλὸν δεῖγμα συγκροτήματος πολιτειακοῦ.

Ἡ σύγχρονος φιλοσοφία τῆς ἱστορίας δὲν ἔψεξε ποτὲ τὸ ἄστυ καὶ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὀργάνωσιν. Τὸ πολὺ ἐλέχθη ἀπὸ μερικοὺς συγχρόνους διανοητὰς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ὅτι ἔσφαλαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν πολιτικοὶ ἡγέται τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἔσφαλαν ἀπολέσαντες τὴν εὐκαιρίαν μιᾶς ἀποτελεσματικῆς ὁμοσπονδιώσεως τῶν ἑλληνίδων πόλεων ἀπὸ τῆς Μακεδονίας μέχρι τοῦ Ταινάρου, ὁμοῦ μετὰ τῶν νησιωτικῶν καὶ τῶν παραλιακῶν ἐπικρατειῶν, ἀπὸ τῶν μικρασιατικῶν παραλίων μέχρι τῶν ἐν Σικελίᾳ καὶ ἐν νοτίῳ Ἰταλίᾳ ἀποικιῶν. Μία τοιαύτη συγκρότησις ὁμοσπονδίας ἐπὶ ἀρχῶν δημοκρατικῶν, κατὰ τὸ πρότυπον τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων ἐδραζομένη καὶ ἐπὶ βάσεων οὐσιαστικωτέρων ἐν σχέσει πρὸς τὰς παναρχαίας ἀμφικτυονίας ὀργανουμένη, ἤθελεν ἔκτοτε κρατύνει τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν τῶν Ἑλλήνων, ἤθελε προλάβει τὸν ἐπακολουθήσαντα πελοποννησιακὸν πόλεμον καὶ ἤθελεν ἐξασφαλίσαι ἐπὶ αἰῶνας ἴσως τὰ πρωτεῖα τῶν Ἑλλήνων μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ἐξεληθόντες πανίσχυροὶ ἐκ τῶν περσικῶν πολέμων, εἶχον τὴν ἰκανότητα νὰ τεθοῦν ἐπὶ κεφαλῆς ἐνὸς τοιούτου μεγάλης πνοῆς σχεδίου καὶ θὰ κατάρθωναν νὰ τὸ πραγματοποιήσουν. Ἄλλ' ἔχασαν τὴν εὐκαιρίαν. Καὶ ὕστερον ἀπὸ ὀλίγας δεκαετηρίδας χωριστῆς πολιτικῆς ζωῆς, μὲ τὰς τοπικὰς ἀντιθέσεις — ἰδίᾳ μεταξὺ δημοκρατικῶν καὶ ὀλιγαρχικῶν ἄστεων — μὲ τὰς ὀπλοφορούσας τοπικὰς ἐξουσίας, μὲ τὴν ἀντιζηλίαν καὶ τὸν ἀνταγωνισμὸν μεταξὺ τοῦ Ἰωνικοῦ καὶ τοῦ δωρικοῦ στοιχείου, ἐπῆλθεν ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος. Καὶ ἦλθεν οὕτως ἡ μεγάλη πτώσις καὶ ἔσβησε σὺν τῷ χρόνῳ τὸ ἄστρον τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι κατέστησαν βραδύτερον ὄριμοι διὰ τὴν ξένην κατάκτησιν.

Καὶ ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος κάτι παρόμοιον πιθανῶς θὰ γράψῃ διὰ τοὺς Εὐρωπαίους: Ὅτι ἐπέτυχον ἐπὶ τέλους τὴν ὁμοσπονδιώσιν καὶ ἐσώθη ὁ,τι ἦτο δυνατόν νὰ περισωθῆ. Ἄλλ' ὅτι ἔχασαν τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὸ κάμουν ἐνωρίτερον. Κατὰ τοὺς δύο τελευταίους πρὸ τῆς ἐπιτεύξεως τῆς ἐνότητός των αἰῶνας, κατὰ τὸν 19ον καὶ κατὰ τὸν 20όν, εἶχον καταλήξει νὰ περιστοιχῶνται ἀπὸ ἀχανεῖς καὶ πανισχύρους ὁμοσπονδιακὰς ἐπικρατείας. Καὶ τότε μόνον

οί Εὐρωπαῖοι ἀφυπνίσθησαν καὶ ἐσκέφθησαν ποίους κινδύνους συνεπάγονται ἡ διαίρεσις καὶ ἡ διχόνοια.

Ἐν τούτοις, καὶ μέχρι τοῦ 1914 ἀκόμη, τὰ πρωτεῖα των ἦσαν ἀδιαμφισβήτητα εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην. Εἶχον ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν, πολιτικὴν τε καὶ οικονομικὴν καὶ πολιτιστικὴν συγχρόνως. Μέχρι τοῦ 1914 δὲν ὑπῆρχον σχεδὸν μεγάλαι δυνάμεις ἔξω ἀπὸ τὴν μικρὰν ταύτην γωνίαν τῆς γῆς, ἔξω ἀπὸ τὴν μικρὰν εἰς ἕκτασιν, ἀλλὰ μεγαλώνυμον ταύτην ἠπειρον, μὲ τὸ παγκόσμιον μέχρι πρό τινων δεκαετηρίδων κῦρος. Ἄλλὰ δὲν ἦτο μόνη ἡ ὑλικὴ δύναμις, ἡ ὁποία εἶχεν ἐντοπισθῆ ἔδῳ, οὐδ' ἡ οικονομικὴ μόνον ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς ὑδρογείου ἐπιρροή. Ἡ ὑπεροχὴ ἦτο πρὸ παντὸς ὑπεροχὴ ἠθικῆς αἴγλης καὶ ἀπαράμιλλος ἐπίσης ὑπεροχὴ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀπόγονοι Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, Κέλται καὶ Ἰβηρες καὶ Λατίνοι, Γερμανοὶ καὶ Ἀγγλοσάξωνες, Βαλλόνοι καὶ Σκανδιναβοὶ, κατεῖχον μόνοι αὐτοὶ εἰς τὴν στενὴν κατ' ἕκτασιν, ἀλλ' ἔνδοξον ταύτην περιοχὴν τῆς οἰκουμένης περγαμηνὰς ἀνεκτιμητῶν, ἠθικῶν τίτλους, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐπαξίως κερδηθῆ ὑπὸ τῶν προγόνων των καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων, κατὰ τὴν διάρκειαν ὀλοκλήρων αἰώνων, χάρις εἰς τὸν θαυμαστὸν ὑμέναιον τοῦ μεσογειακοῦ πνεύματος μὲ τὸ χριστιανικὸν κήρυγμα καὶ χάρις ἐπίσης εἰς τὸν πλοῦτον ψυχῆς, τὸν ὅποιον οἱ πληθυσμοὶ τῶν βορειοτέρων περιοχῶν εἰσέφεραν καὶ ἔξωτέρεικυσαν εἰς παντὸς εἶδους πολιτιστικὰ ἐνεργήματα εἰς κάθε τομέα τοῦ πνεύματος. Ἡ πολιτιστικὴ κληρονομία ἦτο κοινὴ καὶ κοινὴ ἦτο ἡ πορεία τῆς ζωῆς καὶ κοινὴ ἡ θρησκεία καὶ κοινὰ αἶ ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ παραδόσεις καὶ κοινὰ αἶ ἰδεολογικὰ κατευθύνσεις καὶ αἶ ἐπιδιώξεις εἰς τὸν τρόπον μιᾶς ἀνωτέρας πνευματικῆς ζωῆς, καὶ κοινὰ τὰ ἰδεώδη καὶ αἶ ἠθικὰ ἀξία καὶ κοινὰ τὰ ἱστορικὰ πεπρωμένα. Καὶ ὅμως εἰς μίαν τόσον μικρὰν εἰς ἕκτασιν περιοχὴν, εἰς τὸ ἀπλοῦν τοῦτο ἀκρωτήριον τῆς Εὐρασίας μὲ τὴν ἀσύγκριτον ἀρχοντικὴν παράδοσιν, εὐρέθῃ χώρῳ καὶ δι' ἀντιθέσεις καὶ δι' ἀντιζηλίας καὶ δι' ἀνταγωνισμοὺς καὶ εὐρέθησαν αἴφνης δις ἀντιμέτωποι κατὰ τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ 20οῦ οἱ φορεῖς τῆς κοινῆς πνευματικῆς κληρονομίας.

Ἐπανελήφθη ἔδῳ διὰ μίαν ἀκόμη φοράν ἡ ἱστορία καὶ ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος δὲν κατέστη δυνατὸν καὶ πάλιν νὰ ἀποτραπῆ. Δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἀποτραπῆ, ἔλλειπει θεσμῶν ὀργανώσεως στηριζομένων εἰς τὴν κοινὴν πίστιν, ἐρριζωμένων εἰς τὴν λαϊκὴν ψυχὴν, ἔλλειπει ἀνεπτυγμένης κοινῆς συνειδήσεως περὶ κοινότητος ἱστορικῶν παραδόσεων καὶ ἱστορικῶν πεπρωμένων. Εἰς τὰ πλαίσια τῶν νεωτέρων χρόνων ἡ ἱστορία ἐπανελήφθη. Ἡ ἐμφύλιος σύγκρουσις διήρκεσε καὶ πάλιν τριάκοντα περίπου ἔτη, ὅπως καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ἐποχὴν. Ἐμεσολάβησεν ἐκεχειρία καὶ ἐποχὴ μεσοπολέμου ὅπως καὶ τότε. Ἀπὸ τοῦ 421 μέχρι τοῦ 416 τότε, ἀπὸ τοῦ 1918 μέχρι τοῦ 1939 τώρα. Πτῶσις ἐπηκολούθησε τὸν ὀριστικὸν τερματισμὸν τῆς συρράξεως καὶ τότε καὶ τώρα. Πτῶσις πολιτικῆς ἐπιρροῆς, οικονομικὴ καὶ πολιτιστικὴ πτῶσις καὶ πτῶσις κύρους τῶν ἠθικῶν καὶ τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἀξιών καὶ τῆς αἰσθητικῆς συνειδήσεως.

Τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ διδάγματα διὰ τὴν σύγχρονον ἐπο-

χὴν ὑπαγορεύουν τὴν ὅσον ἔνεστιν ἐγκαιροτέραν ἐγκαθίδρυσιν συνδέσεων πολιτικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ χαρακτήρος εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν μεταξύ Μεσογείου καὶ βορείων θαλασσῶν περιοχὴν. Ἄλλὰ διὰ νὰ εἶναι ἀποτελεσματικὴ ἡ τοιαύτη ὀργανώσεις θεσμῶν, ἀπαραίτητον εἶναι νὰ εὕρη ἐρείσματα καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τῶν λαῶν τῆς περιοχῆς αὐτῆς ἡ τοιαύτη ἀνάγκη τῆς ἀλληλεγγύης, ἀλληλεγγύης ἡ ὁποία ἤρχισε νὰ ἐνσαρκώνεται κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς οἰκονομικὰ κοινοπραξίας ἢ εἰς τὸν θεσμόν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου. Δὲν εἶναι ἐπιθυμητὸν βέβαια οὔτε εὐκταῖον οὔτε καὶ δυνατόν ἄλλως τε νὰ παραμερίσῃ τὴν χωριστὴν του ἱστορίαν καὶ τὰς ἰδιαιτέρας του παραδόσεις καὶ τὰ ἦθη του καὶ τὰς ἱστορικὰς του ἀναμνήσεις ἕκαστος τῶν ἐπὶ μέρος λαῶν τῆς περιοχῆς αὐτῆς. Εἶναι ὁμως δυνατόν νὰ ἀρχίσῃ νὰ αἰσθάνεται ὁ καθεὶς ἐξ αὐτῶν ὅτι πολὺ ἰσχυρότεροι καὶ πολὺ σημαντικώτεροι — ἐν συγκρίσει πρὸς ὅσα τοὺς χωρίζουν — εἶναι οἱ δεσμοὶ οἱ ὁποῖοι τοὺς συνδέουν μεταξύ των: Ἡ κοινὴ πολιτιστικὴ κληρονομία καὶ τὰ κοινὰ ἱστορικὰ πεπρωμένα κατισχύουν ἔναντι τῆς διαφορᾶς γλώσσης ἢ ἔναντι τῶν ἰδιαιτέρων ἱστορικῶν ἀναμνήσεων ἢ τῶν ἄλλων οἰωνδῆποτε διαφορῶν, αἱ ὁποῖαι πάντοτε ὑπάρχουν μεταξύ ὁμόρων καὶ αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι δυνατόν βεβαίως νὰ παύσουν νὰ ὑπάρχουν. Ἀνάπτυξις κοινῆς εὐρωπαϊκῆς συνειδήσεως δὲν σημαίνει ἐξαφάνισιν τῶν διενέξεων. Σημαίνει ἐγκαθίδρυσιν θεσμῶν πρὸς «ἀνθρωπίνην» ἐπίλυσιν αὐτῶν καὶ πρὸς περιορισμὸν τῶν θηριωδῶν ἐνστίκτων τοῦ πρωτογονισμοῦ εἰς τὰ βᾶθη τῆς προϊστορίας, ὅπου εἶναι ἡ φυσικὴ περιοχὴ των, ἡ ἀποκλειστικὴ περιοχὴ ἐμφανίσεως αὐτῶν. Δὲν σημαίνει ἡ ἀνάπτυξις πανευρωπαϊκοῦ αἰσθήματος μείωσιν τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος. Σημαίνει ἀπλῶς τὴν ἐπίγνωσιν ὅτι αἱ ἱστορικαὶ περιστάσεις εἶναι σήμερον τοιαῦται, ὥστε τὰ συννοοῦντα τῶρα τοὺς λαοὺς αὐτοὺς στοιχεῖα, τὰ σημεῖα ἐπαφῆς μεταξύ των, τὰ σημεῖα τῆς κοινῆς των πορείας μέσα εἰς τὴν ἱστορίαν, βαρύνουν εἰς τὴν ἐποχὴν μας πολὺ περισσότερον ἀπὸ ὅσα τοὺς χωρίζουν. Καὶ ὅτι τὰ τελευταῖα αὐτά, αἱ διαφοραὶ καὶ αἱ συναφεῖς μὲ αὐτὰς διενέξεις, μικρότεροι ἢ μεγαλύτεροι, κατέληξαν πλέον νὰ ἔχουν τεθῆ εἰς δευτερεύουσαν μοῖραν, πρὸ τῶν αἰτημάτων ἀλληλεγγύης καὶ ἐνότητος, τὰ ὁποῖα οἱ ὄροι συλλογικῆς ζωῆς τῶν συγχρόνων καιρῶν ἔχουν προβάλει. Αἱ συνθήκαι τοῦ συγχρόνου βίου εἶναι πράγματι τοιαῦται, ὥστε ἔχει ἤδη καταστῆ φανερόν, ὅτι οἱ λαοὶ τῆς περιοχῆς αὐτῆς εἴτε ὅλοι ὁμοῦ θὰ σωθοῦν εἴτε ὅλοι ὁμοῦ θὰ χαθοῦν.

Τὸ βαθύτερον δὲ στοιχεῖον ἐνότητος μεταξύ τῶν Εὐρωπαίων, ὁ πλέον ἀκλόνητος συνδετικὸς μεταξύ των κρίκος εἶναι ἡ κοινότης τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, ἡ ἀνάγκη διασφαλίσεως τῆς κοινῆς πολιτιστικῆς κληρονομίας, ἡ δίψα ψυχῆς καὶ ἡ μέριμνα ὑπὲρ τῆς ἐπιβιώσεως αὐτῆς καὶ ὑπὲρ τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως αὐτῆς. Ἄν ἡ εὐρωπαϊκὴ ὁμοσπονδία καταστῆ κάποτε πραγματικότης, τοῦτο θὰ ἔχη γίνει ὄχι μὲ τὴν ἀπλὴν κατάρτισιν καταστατικῶν κειμένων, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν σὺν τῷ χρόνῳ διαμόρφωσιν κοινῆς εὐρωπαϊκῆς συνειδήσεως. Χρήσιμοι εἶναι αἱ συνελεύσεις τῶν ἐκπροσώπων καὶ τὰ συναφῆ διεθνῆ συνέδρια, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προέχει εἶναι νὰ ἀποκτήσῃ ἡ ἰδέα τὰς ρίζας τῆς πρὸ παντὸς μέσα εἰς τὴν λαϊκὴν ψυχὴν. Μόνον ὑπὸ

τὴν τελευταίαν αὐτὴν προϋπόθεσιν οἱ μὲν ἐκλογεῖς Εὐρωπαῖοι κατὰ τὰς γενικὰς ἐκλογὰς τῶν εὐρωπαϊκῶν κοινοβουλίων τοῦ ἐγγύς—ἀς ἐλπίσωμεν— μέλλοντος θὰ ἔχουν ἐπίγνωσιν τῆς σημασίας τῆς ψήφου των, οἱ δ' ἐκλεγόμενοι ὡς μέλη τῶν εὐρωπαϊκῶν μελλοντικῶν ἐκείνων κοινοβουλίων θὰ εἶναι δυνατόν νὰ αἰσθάνωνται ὅτι ἐκπροσωποῦσι τὰ συμφέροντα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ χώρου γενικώτερον καὶ ὄχι μόνον τὰ τῆς ἰδιαίτερας τῶν πατρίδος.

Ἡ δ' ἀνάπτυξις τῆς κοινῆς αὐτῆς πίστεως—τὸ ἀπαραίτητον τοῦτο τῶν οἰκείων θεσμῶν καὶ τῶν γραπτῶν κειμένων καὶ τῶν κανονιστικῶν διατάξεων θεμέλιον— δὲν δύναται ἄλλως νὰ ἐπιτευχθῆ, εἰμὴ ἂν εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς περιοχῆς αὐτῆς, καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὰς μεγάλας χώρας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης γίνῃ κοινὴ συνείδησις ἢ μεγίστη καὶ βαρύνουσα σημασία τῆς κοινῆς πολιτιστικῆς κληρονομίας, ἢ βίωσις τῶν ἐπιτευγμάτων ἐνὸς κοινοῦ τρισχιλιοτοῦς πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις ὡς εἴρηται εἶναι τὸ μᾶλλον σημαῖον καὶ τὸ παγιώτερον καὶ τὸ μονιμώτερον στοιχεῖον συνοχῆς τῶν Εὐρωπαίων. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον θέσει τὰς βάσεις του, ἀλλ' ἡ συμβολὴ τοῦ πνεύματος τῶν λαῶν τοῦ βορρᾶ καὶ τῆς δύσεως εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ θαυμαστοῦ αὐτοῦ πνευματικοῦ οἰκοδομήματος ὑπῆρξε πράγματι τόσον ἀξιόλογος καὶ ἐκείνη, ὥστε ἔχει τοῦτο μείνει εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «δυτικός» ἢ «εὐρωπαϊκός» πολιτισμός. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν πόσην βαρῦτητα ἔδωσαν κατὰ τὰς διαφόρους συνόδους τῶν διεθνῶν διασκέψεων καὶ οἱ πρωτεργάται τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰδέας ἀπὸ τοῦ 1948 καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὰ στοιχεῖα ἐνότητος τῶν Εὐρωπαίων ἐπὶ τοῦ μορφωτικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ πεδίου.

Τὸ πρόβλημα τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐνότητος ἀντεμετωπίσθη ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τὰς τρεῖς ὄψεις του: τὴν πολιτικὴν, τὴν οἰκονομικὴν καὶ τὴν πολιτιστικὴν. Εἰς τὴν διεθνή διάσκεψιν τῆς Χάγης τῶν ἀρχῶν Μαΐου 1948 συνεστήθησαν τρεῖς ἀντίστοιχοι ἐπιτροπαὶ μελέτης διὰ τὴν κατάρτισιν χωριστῶν σχεδίων καταστατικῶν διατάξεων, τόσον διὰ τὴν πολιτικὴν κοινότητα, ὅσον καὶ διὰ τὴν οἰκονομικὴν κοινοπραξίαν καὶ τέλος διὰ τὸν τομέα τὸν μορφωτικὸν καὶ τὸν πνευματικόν. Ἀκόμη δὲ περισσότερον χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ἡ μὲν πολιτικὴ ὀργάνωσις οὐδεμίαν ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐσιαστικὴν ἐξουσίαν ἔχει ἀποκτήσει, διότι τὰ δύο κυριώτερα ὄργανα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου, ἡ Συμβουλευτικὴ Συνέλευσις καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ ἐξ ὑπουργῶν, ἔχουν—ὡς εἶναι γνωστόν— ἀπλᾶς ἀρμοδιότητος γνωμοδοτικῶν ψηφισμάτων καὶ ὑποδείξεων καὶ συστάσεων μόνον. Ἡ δ' οἰκονομικὴ ὀργάνωσις εὐρίσκεται ἀκόμη εἰς τὴν ἀρχὴν της, παρ' ὅλον ὅτι αἱ συσταθεῖσαι δύο τελωνειακαὶ ἐνώσεις, τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς καὶ τῆς EFTA, ἀποτελοῦν ἓνα σημαντικὸν βῆμα διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς οἰκονομικῆς ἐνώσεως. Ἐνῶ ἀπ' ἐναντίας εἰς τὸν τομέα τὸν μορφωτικὸν καὶ τὸν πολιτιστικὸν ἡ ἰδέα τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐνότητος ἔχει προχωρήσει εἰς οὐσιαστικὰ ἐπιτεύγματα.

Καὶ δὲν ἐννοοῦμεν μόνον τὴν σύστασιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κέντρου πνευματικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Γενεύην καὶ τὴν Ἰδρυσιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κολλεγίου

εἰς τὴν Bruges. Γενικώτερον ὁ πνευματικὸς τομεὺς εἶναι ἡ μόνη σφαῖρα συζητήσεων, ἀφ' ἧς συνέπεσαν αἱ ἀπόψεις τῆς τε Συμβουλευτικῆς Συνελεύσεως καὶ τῆς ἐξ ὑπουργῶν Ἐπιτροπῆς, μολονότι τάσις τῆς τελευταίας εἶναι, ὡς ἡ πείρα ἔχει καταδείξει, νὰ περιορίζηται ἐκάστοτε εἰς τὸ ἐφικτόν, ἐνῶ ἡ Συμβουλευτικὴ Συνέλευσις, ὀλιγώτερον συντηρητικὴ, διακρίνεται συνήθως διὰ τὴν εὐρύτητα τῶν βλέψεων τῆς καὶ προχωρεῖ πολὺ πέραν τῶν ὅσων οἱ ἐκπρόσωποι τῶν κυβερνήσεων θὰ ἦσαν διατεθειμένοι νὰ δεχθῶν.

Κοινὸν πάντως σκοπὸν ἀπετέλεσεν ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ πεδίου ἡ ἐπιτεύξις στενωτέρων δεσμῶν διὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν τελεσφόρον προστασίαν τῆς μακραίωνος εὐρωπαϊκῆς πολιτιστικῆς κληρονομίας καὶ διὰ τὴν τελειότεραν ἀνάπτυξίν τῆς. Ἰδίᾳ δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν ἀμφοτέρων τῶν κυρίων ὀργάνων τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης—τῆς τε Συμβουλευτικῆς Συνελεύσεως καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς ἐξ ὑπουργῶν— ἡ βασιμότης τῆς διαπιστώσεως ὅτι ὅσον περισσότερο ἐνισχύεται ἡ μορφωτικὴ καὶ πολιτιστικὴ συνεργασία μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, τόσον περισσότερο ἔδαφος κερδίζουν ἡ κοινὴ εὐρωπαϊκὴ συνείδησις καὶ ἡ πανευρωπαϊκὴ ἰδέα, δυναμένης οὕτω τῆς πολιτιστικῆς κοινότητος νὰ ἐπεκταθῇ σὺν τῷ χρόνῳ καὶ εἰς τὸ πολιτικὸν πεδίου. Συγχρόνως δ' ἡ πρᾶξις κατέδειξεν ὅτι εἰς τὸν μορφωτικὸν τομέα αἱ ἀντιθέσεις ἀντιλήψεων μεταξὺ τῶν ἐκπροσώπων τῶν χωρῶν—μελῶν εἶναι μικρότεραι. Τὸ πεδίου ἐδῶ εἶναι τὸ σχετικῶς περισσότερον ἐλεύθερον καὶ εἰς αὐτὸ συναντῶνται αἱ ὀλιγώτεραι ἀντιδράσεις. Ὅλοι ἐπιθυμοῦν νὰ γίνῃ πᾶν τὸ ἐνδεικνύμενον διὰ τὴν παραφυλακὴν καὶ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῆς κοινῆς πολιτιστικῆς κληρονομίας τοῦ ἑλληνορρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ, τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως, τῆς δυτικῆς παιδείας, τῆς ἀποτελούσης τὸ καύχημα τοῦ συγχρόνου Εὐρωπαίου, τὸ ἐγκαλλώπισμα τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς γηραιᾶς καὶ ἐνδόξου ἡπείρου μας, ἣτις ὑπῆρξε καὶ εἶναι ἀκόμη ἡ πνευματικὴ μητρόπολις ὅλης τῆς οἰκουμένης. Καὶ ὅλοι συμφωνοῦν ὅτι τὸ Εὐρωπαϊκὸν Συμβούλιον εἶναι ὁ μόνος κατάλληλος ἐπὶ τοῦ παρόντος θεσμὸς πρὸς ἀνάληψιν τῆς εὐθύνης τῆς διατηρήσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς ἱερᾶς ταύτης παρακαταθήκης.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἐν Στρασβούργῳ συνόδου (1950) ἐπιτροπῆς ἐιδικῶν ἐπὶ τῶν μορφωτικῶν ζητημάτων καὶ ἐπὶ τῶν θεμάτων εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ—ἐπιτροπῆς ἀποτελεσθεΐσης ἐξ ἀνωτάτων κρατικῶν λειτουργῶν ἀνηκόντων ἰδίᾳ εἰς τοὺς σχετικούς μὲ τὴν παιδείαν διοικητικούς κλάδους καὶ προερχομένων ἐκ πλείστων χωρῶν τῆς Εὐρώπης—παρῆλθον ἱκανὰ ἔτη μέχρις ὅτου συσταθῶσι παγιώτεροι θεσμοί. Τῷ 1953 ἐτέθη εἰς ἐφαρμογὴν σύμφωνον μεταξὺ Οὐνέσκο καὶ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου, ἀποσκοποῦν εἰς τὴν οὐσιαστικὴν συνεργασίαν τῶν δύο τούτων ὀργανισμῶν. Ἡ συμφωνία προβλέπει τακτικὰς συνεννοήσεις ἐπὶ θεμάτων κοινῶς ἐνδιαφέροντος καὶ ἀνταλλαγὴν πληροφοριῶν ἐπὶ τῶν ἐκτελουμένων σχεδίων. Καθίσταται ὡσαύτως δυνατὴ ἡ τεχνικὴ βοήθεια τῆς Οὐνέσκο πρὸς τὸ Εὐρωπαϊκὸν Συμβούλιον ἐν τῇ προπαρασκευῇ ὀρισμένων αὐτοῦ μελετῶν μορφωτικοῦ περιεχομένου.

Ἰδίᾳ ὁμως τῷ 1955 ἡ ἐπαφὴ μεταξὺ τῶν δύο κυρίων ὀργάνων τοῦ Συμβουλίου Εὐρώπης ἐπὶ ζητημάτων εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἐξησφαλίσθη πλή-

πως διὰ τῆς ἰδρύσεως μονίμου μικτῆς ἐπιτροπῆς περιλαμβανούσης ἐκπροσώπους ἐξ ἑκατέρου τῶν ρηθέντων συλλογικῶν ὀργάνων καὶ ἀποσκοπούσης εἰς τὸν συντονισμόν καὶ εἰς τὴν συνέχισιν τῆς ἀμέσου ἀνταλλαγῆς ἀπόψεων μεταξὺ κοινοβουλευτικῶν ἀφ' ἑνὸς στελεχῶν τῶν ἐπὶ μέρος εὐρωπαϊκῶν χωρῶν καὶ κυβερνητικῶν ἀφ' ἑτέρου παραγόντων τῶν χωρῶν τούτων ἐπὶ θεμάτων μορφωτικῶν καὶ ἀναλόγων πρὸς ταῦτα. Τὰ δικαιώματα τῆς ἐπιτροπῆς δὲν ἐκτείνονται βεβαίως πέραν τῆς ἀπλῆς ἀρμοδιότητος συστάσεων πρὸς τὰ δύο συλλογικά ὄργανα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου. Παρὰ ταῦτα, εἶναι αὕτη εἰς θέσιν νὰ ἐναρμονίζῃ τὰς πρωτοβουλίας καὶ νὰ παρέχῃ εἰς τὰς ἐκφερομένας προτάσεις συντονισμένην μορφήν, ἀρτίαν ὀργάνωσιν καὶ καλὴν διάταξιν τῆς ὕλης, πράγματα τὰ ὁποῖα προηγουμένως ἦτο δυσχερέστερον νὰ ἐπιτευχθοῦν.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἢ ἐπὶ τῶν μορφωτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν θεμάτων ἐπιτροπῆ τῆς Συμβουλευτικῆς Συνελεύσεως, ἐμπνεομένη ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιθυμίας τῆς συνενώσεως καὶ τοῦ συντονισμοῦ τῶν ὑπὲρ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς δυτικῆς παιδείας προσπαθειῶν, συνεκρότησεν εἰδικὴν σύνοδον, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Νορβηγοῦ ἐκπροσώπου Ingebretsen ('Απρίλιος 1955), συγκεντρώσασα, ὁμοῦ μὲ τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ διακεκριμένας πνευματικὰς προσωπικότητας, ἐκ τῶν μεγάλων ἰδίᾳ διεθνῶν ἰδρυμάτων (τῆς Οὐνέσκο, τοῦ ἐν Γενεύῃ Εὐρωπαϊκοῦ Κέντρου πνευματικοῦ πολιτισμοῦ κλπ.). Δι' αὐτῆς ἐπεσκοπήθη κοινὴ δρᾶσις ἐπὶ μορφωτικῶν θεμάτων εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας μέσῳ τοῦ ἐνδειγμένου συντονισμοῦ τῶν προγραμμάτων ἐνεργείας τῶν ἐπὶ μέρος διακυβερνητικῶν ὀργανισμῶν.

Θεσμοὶ παλαιότεροι εἶναι, ὡς εἴρηται, τὸ ἐν Γενεύῃ Εὐρωπαϊκὸν μορφωτικὸν Κέντρον καὶ τὸ ἐν Βρυγες πανευρωπαϊκὸν Κολλέγιον, προελθόντες ἀμφότεροι ἀπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Κίνησιν.

Τὸ Συμβούλιον τῆς Εὐρώπης, εἰς τὸν τομέα τῆς δράσεώς του τὸν σχετικὸν μὲ τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν, φαίνεται ρίπτων τὸ βάρος τῶν προσπαθειῶν του καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς τελευταίας δεκαετίας (1949 ἐπ.) εἰς τρία ἰδίᾳ ζωτικά σημεῖα: εἰς τὸν καθορισμὸν ἐπιτυχοῦς, κατὰ τὸ δυνατόν, προγράμματος ἐνεργείας εἰς τὰ διάφορα πεδία τῆς πνευματικῆς ζωῆς, εἰς τὸν συντονισμόν πάσης μορφωτικῆς προσπάθειας καὶ συναφοῦς δράσεως ἐντὸς τῶν γενικῶν πλαισίων τῆς ἀρμοδιότητός του, καὶ τέλος εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ περιεχομένου τῆς πολιτιστικῆς καὶ πνευματικῆς κληρονομίας τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινότητος.

Ἐν σχέσει πρὸς τὸ πρῶτον τῶν ὡς ἄνω σημείων ὁ κλῆρος τῆς πρωτοβουλίας ἔλαχεν εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τῶν Ὑπουργῶν. Ἐξ ὀνόματός της ὁ Βέλγος πρόεδρος αὐτῆς Van Zeeland ἀνεκοίνωσεν (1954) εἰς τὴν Συμβουλευτικὴν Συνέλευσιν τὴν πρόθεσιν τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων νὰ διατυπώσουν ἄρτιον κατὰ τὸ δυνατόν πρόγραμμα ἐνεργείας ἐπὶ τῶν πνευματικῶν ζητημάτων τῆς Εὐρώπης. Πεντήκοντα συναφεῖς προτάσεις εἰδικαί, διατυπωθεῖσαι ἀρχικῶς ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ἐμπειρογνομῶνων ἐπὶ τῶν μορφωτικῶν θεμάτων, ἀπῆρτισαν τὸ πρόγραμμα τοῦτο, ὑπερψηφισθὲν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ὑπουργῶν

(Μάιος 1954), ώσαύτως δὲ καὶ ὑπὸ τῆς Συμβουλευτικῆς Συνελεύσεως (Ἰούλιος 1955), ἦτις μάλιστα, ὑπερθεματίζουσα, ἐγνωμοδότησεν ὑπὲρ τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ προγράμματος πολιτιστικῆς δράσεως, ἐκφράσασα τὴν εὐχὴν (γνωμοδ. ψήφισμα τῆς 7ης Ἰουλίου 1955) νὰ διαμορφωθῇ ἐνιαία ἀνὰ τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας μορφωτικὴ πολιτικὴ σαφῶς καθωρισμένη. Δὲν ἐθεώρησε δηλαδὴ ἡ Συνέλευσις ἐπαρκῆ τὴν ἔγκρισιν καὶ τὴν χωριστὴν πραγματοποιήσιν μεμονωμένων προτάσεων ἢ σχεδίων.

Ἐξ ἴσου ἀποδοτικὴ εἶχε καταδειχθῆ ἢ κατὰ τὸν φθινόπωρον τοῦ 1953 συνελθοῦσα ἐν Ρώμῃ Στρογγύλη Τράπεζα τῆς Εὐρώπης. Ὁργανώθη αὕτη ὑπὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου καὶ ἐφιλοξενήθη ὑπὸ τῆς ἰταλικῆς κυβερνήσεως, μὲ τὴν ἀρχικὴν πρόθεσιν νὰ καθορισθῇ ἐν αὐτῇ ἐντελέστερον ἢ σφαῖρα πολιτιστικῆς δράσεως τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, ἰδίᾳ δὲ «νὰ μελετηθῇ τὸ πνευματικὸν καὶ μορφωτικὸν καὶ πολιτιστικὸν πρόβλημα τῆς Εὐρώπης θεωρουμένης ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῆς ἐνότητι καὶ νὰ ἐξετασθοῦν αἱ μέθοδοι αἱ κατάλληλοι πρὸς διάδοσιν τῆς ἰδέας τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐνότητος ἀνὰ τὴν Εὐρώπην καὶ καθ' ὅλον τὸν κόσμον». Ἐξ ἐπιφανῆς Εὐρωπαῖοι διανοηταὶ καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες, οἱ κ.κ. de Gasperi, Schuman, Van Kleffens καὶ οἱ καθηγηταὶ Toynbee, Laefstedt καὶ Kogon, ἀπετέλεσαν, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ κ. de Rougemont (τοῦ Εὐρωπ. Κέντρου πνευμ. πολιτισμοῦ) τὸ κέντρον τῆς Στρογγύλης Τραπέζης, εἰς τὴν ὁποίαν μετέσχον καὶ ἕτεροι δεκαπέντε δημοσιολόγοι, ἀνὰ εἰς ἕξ ἐκάστης χώρας—μέλους τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου. Ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει σκοπὸς τῆς Στρογγύλης Τραπέζης ἦτο νὰ εὑρεθοῦν, εἰ δυνατόν, τρόποι, ὥστε νὰ μετουσιωθοῦν εἰς θεσμοὺς πολιτικούς ἢ συνειδησις τῆς κοινῆς ἱστορικῆς μοίρας τῶν Εὐρωπαίων, ἢ βεβαιότης περὶ τῆς κοινῆς ἱστορικῆς αὐτῶν πορείας καὶ ἐν γένει ἡ ἱστορικὴ καὶ πολιτιστικὴ αὐτῶν ἐνότης. Ἄμα τῇ λήξει τῶν ἐργασιῶν τῆς Στρογγύλης Τραπέζης διετυπώθησαν τὰ πορίσματα τῆς ἐβδομαδιαίας συνόδου τῆς:

«Οἱ Εὐρωπαῖοι ἔχουν χρέος νὰ συνειδητοποιήσουν τὰς ἀρχικὰς αἰτίας τῶν δοκιμασιῶν τὰς ὁποίας σήμερον διέρχονται» ἀνεφέρετο εἰς αὐτά. «Ἐχουν χρέος νὰ τὰς συνειδητοποιήσουν, ἀκριβῶς διὰ νὰ καταστοῦν ἱκανοὶ νὰ ἀνταπεξέλθουν κατ' αὐτῶν καὶ νὰ τὰς ὑπερικήσουν. Ἡ Εὐρώπη ἀποτελεῖ ἱστορικὴν ἐνότητα, τῆς ὁποίας ἡ μοῖρα μετεβλήθη εἰς βραχὴν χρόνον. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος ἀπὸ τοῦ 16ου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἀπέληξεν οὐ μόνον εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ κόσμου, διαποισθέντος κατόπιν σὺν τῷ χρόνῳ ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τῆς δυτικῆς παιδείας καὶ τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τῶν Εὐρωπαίων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν κόσμου νέου, εἰς τὸν ὅποιον οἱ Εὐρωπαῖοι διανοηταὶ καὶ τεχνικοὶ ἐνεφύσησαν ἰδίαν πνοήν. Μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνος τὰ πρωτεῖα τῶν κυριωτέρων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν παρ' οὐδενὸς λαοῦ κειμένου ἔξω τοῦ εὐρωπαϊκοῦ χώρου ἦτο δυνατόν νὰ διαμφισβητηθοῦν.

Ἐνθὺς ὡς ὁ μακροχρόνιος ἀδελφοκτόνος πόλεμος—ἀληθῆς νέος τριακονταετῆς πόλεμος—διέρρηξε τὴν κοινότητα τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, αἱ ἐξευρωπαϊκαὶ χῶραι ἀπέκτησαν προέχουσαν θέσιν.

Μεσοῦντος τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἡ δυτικὴ Εὐρώπη ἀποτελεῖ ἤδη ἀπλὴν προφυλακὴν εἰς τὸ ἄκρον ἡπείρου μὴ φιλικῆς, προφυλακὴν προστατευομένην ὑπὸ μεγάλης ὑπερατλαντικῆς δυνάμεως.

Ἡ σύγχρονος Εὐρώπη ἠδυνουχίσθη οὕτω πολιτικῶς. Συγχρόνως ὅμως ἔχει καὶ πνευματικῶς κατακερματισθῆ. Ἡ αὐξουσα χειραφέτησις τῆς σκέψεως, ἀποτελέσασα ἐπὶ μακρὸν παράγοντα μορφώσεως καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως καὶ προόδου, ἔχει ἀπὸ τινων αἰῶνων προκαλέσει σχίσμα μεταξὺ πίστεως καὶ λόγου ἀρχικῶς, εἶτα δὲ καὶ μεταξὺ πνεύματος καὶ δράσεως. Οὕτως ὁ ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων δημιουργηθεὶς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτῶν νέος κόσμος δὲν ἔτυχε πνευματικοῦ ἐξ Εὐρώπης μηνύματος, διότι ἡ ἡλιερός μας εὐρέθη ἀπεστερημένη τῆς ἰδίας αὐτῆς πίστεως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μεγίστης πολιτικῆς καὶ τεχνικοοικονομικῆς αὐτῆς ἀναπτύξεως καὶ ἀκμῆς.

Ἡ ἀπουσία τοιαύτης πνευματικῆς ἐπιδράσεως ἱκανῆς νὰ παράσῃ νόημα εἰς τὴν προσωπικὴν ὕπαρξιν καὶ ἡ ραγδαία τεχνολογικὴ πρόοδος ἀπειργάσαντο ἀληθῆ ἐγκεντρικὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς ἰδιωτικῆς, τῆς ἐπαγγελματικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῶν ἐπὶ μέρους ἀτόμων.

Ἡ ὑπερβολικὴ ἐξειδίκευσις τῶν ἐπιδόσεων ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ ἐπέφερον ἀφόρητον ἐπικράτησιν τοῦ πνεύματος ἀναλύσεως ἐναντι πάσης συνθετικῆς προσπάθειας, ὡσαύτως δ' ἀτροφίαν τῆς δημιουργικῆς ἱκανότητος τοῦ ἀτόμου καὶ πιῶσιν τῆς σιάντης τῶν γενικῶν γνώσεων, τῆς καθ' ὄλου περὶ τοῦ κόσμου ἐμπειίας. Οἱ ἄνθρωποι καθίστανται ὄλον ἐν ὀλιγώτερον ἱκανοὶ νὰ διορῶσι, νὰ προβλέπωσι καὶ συνεπιῶσι νὰ προλαμβάνωσι τὸν κοινωνικὸν ἀντίκτυπον τῶν ἐπιστημονικῶν ἀνακαλύψεων καὶ τῶν ἐν τῇ βιομηχανίᾳ ἐφαρμογῶν αὐτῶν.

Οὕτω τὸ ἄτομον δὲν κυριαρχεῖ πλέον ἐπὶ τοῦ κόσμου ἐν τῷ ὁποίῳ ζῆ, οὐδὲ καθοδηγεῖται ὑπὸ ἰδανικῶν καὶ ὑπὸ αἰώνιων ἠθικῶν ἀξιῶν ἐν τῇ στάσει τοῦ ἔναντι τῆς ζωῆς. Ἀμφιβάλλει, παραπαίει καὶ εὐχερῶς καθίσταται λεία ὀλοκληρωτικῶν ἰδεολογιῶν ἢ ὕλιστικῆς ὑφῆς ψευδοθρησκειῶν, αἵτινες ἀπογυμνοῦν τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ προσωπικότητος.

Ἐπὶ τῷ τέλει πληρώσεως τοῦ κενοῦ πνεύματος καὶ ψυχῆς τῆς συγχρόνου Εὐρώπης, ἀναγκαῖοι ἢ ἀποκατάστασις ἀδιαλείπτου σιχομυθίας μεταξὺ πίστεως καὶ ὀρθολογισμοῦ, διότι ὑπὸ τὰς παρούσας περιστάσεις οὐδέτερον τῶν στοιχείων τούτων θὰ κατῴρθου, μόνον αὐτό, νὰ βελτιώσῃ τὴν βαθέως διηρημένην σύγχρονον κοινωνίαν, τὴν παρακωλύουσαν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀτόμου.

... Ἀφοῦ ἀπόλλεσε τὴν οἰκονομικὴν αὐτῆς ὑπεροχὴν, ἡ Εὐρώπη, βαρεῖται ἤδη διὰ τῆς εὐθύνης νὰ ἀναπτύξῃ ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ μορφήν νέας κοινωνικῆς ζωῆς, ἐν τοῖς κόλποις τῆς ὁποίας ἤθελε συνενωθῆ ἢ πίστις μὲ τὴν ἀνοχὴν. Τοιαύτη τις μορφή κοινωνικοῦ βίου δὲν θὰ ἦτο, ὡς εἰκός, κλειστή. Ἡ Εὐρώπη ἀνήκει εἰς εὐρύτεραν οἰκογένειαν ἐλευθέρων ἐθνῶν καὶ ὀφείλει νὰ συνεδητοποιήσῃ τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς ὡς παράγοντος ἐνότητος ἐν τῷ κόσμῳ.

... Ὁ ἀναγεννώμενος κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀντίληψιν κοινωνικὸς βίος δέον ὡς ἔρεισμα αὐτοῦ νὰ ἔχη δίκτυον σχέσεων μεταξὺ ἐλευθέρων προσώπων, οὐχὶ δὲ νὰ ἐμφανίσῃ τὴν μορφήν ἐκτεταμένου συγκροτήματος ἀτόμων, ἅτινα νὰ κύπτωσι τὸν αὐχένα ὑπὸ τὴν παντοδυναμίαν τῆς πολιτείας.

... Πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς καταρτίσεως καὶ διαμορφώσεως κώδικος ἠθικῶν ἀξιῶν ἐνημεροσιόμενον πρὸς τὸν σύγχρονον κόσμον, οἱ Εὐρωπαῖοι ὀφείλουν ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ κινδύνου νὰ εὐθυγραμμίσωσι καὶ νὰ καταστήσωσι κοινά: τὴν πίστιν των, τὰ ἰδεώδη των καὶ τὰς δημοκρατικὰς ἀρχὰς των. Ὡς καταστή γόνιμος ἡ κοινὴ αὕτη ἠθικὴ κληρονομία, δεόν νὰ τεθῆ εἰς τὴν διάθεσιν ὄλων.

... Τοιαύτη τις διάδοσις ἠθικῶν ἀξιῶν καὶ πνεύματος ἀγωγῆς τοῦ πολίτου καὶ συστήματος ἐν γένει αἰωνίαν ἀξιῶν ἀποδεκτιῶν ὑπὸ τε τῶν πιστῶν καὶ τῶν ὀρθολογιστῶν, ὑπὸ τε τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν ἀλλοδόξων, θέλει διευκολυνθῆ ἐκ τῆς παραδοχῆς καὶ τῆς ἐγκαθιδρύσεως θεσμῶν ἰδιαζόντως εὐρωπαϊκῶν. Καὶ ἀντιστρόφως, θέλει αὕτη ἐνισχύσει τὴν προσήλωσιν τῶν Εὐρωπαίων εἰς τοὺς νέους τούτους θεσμούς, τῶν ὁποίων εἶναι τόσον αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη εἰς τε τὸν οἰκονομικὸν καὶ εἰς τὸν πολιτικὸν τομέα.

... Ἡ οἰκονομικὴ ἐνότης, ὑπὸ τὰς παρούσας περιστάσεις, θέτει ἐπὶ τάπητος ὑπὸ νέαν μορφήν τὸ πρόβλημα τῆς πολιτικῆς κυριαρχίας. Ἡ παραδεγμένη ἔννοια τῆς ἀπεριορίστου πολιτικῆς ἐξουσίας τῶν ἐθνικῶν κρατῶν διεμορφώθη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς ἰσχύος τῶν Εὐρωπαίων εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Σήμερον αἱ πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς φύσεως ἀποφάσεις αἵτινες δεσμεύουσι τὴν Εὐρώπην, εἶναι δὲ κατὰ μέγα μέρος ἀποφασιστικαὶ διὰ τὸ μέλλον τῆς ἡπείρου μας, δὲν ἀπόκεινται πλέον ἐξ ὀλοκλήρου εἰς χεῖρας τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Ἐχουσι ταῦτα διατηρήσει ἐπίφασιν τινα τῆς προτέρας κυριαρχίας των, ἀλλ' ἐν τῇ οὐσίᾳ ἀπώλεσαν σημαντικὸν ταύτης μέρος.

... Ἡ ἀποστολὴ τῆς Εὐρώπης δὲν λήγει μὲ τὴν ὑπεροχὴν της ἐν τῇ παγκοσμίᾳ πολιτικῇ. Σήμερον εἶναι αὕτη πνευματικῆς μᾶλλον ὑψῆς. Εἰς τοὺς Εὐρωπαίους ἀπόκειται νὰ παράσχουν νόημα καὶ περιεχόμενον εἰς τὴν σύγχρονον ζωὴν καὶ νὰ ἀνακαταλάβουν οὕτω τὴν ὑπερέχουσαν ἠθικὴν των ἐν τῷ κόσμῳ θέσει. Ὡς ὁμως τοῦτο καταστή δυνατόν, ὑλικὴ τις αὐτάρχεια καὶ ἀνεξαρτησία αὐτῶν εἶναι ἀπαραίτητος.

Ἐπὶ τῷ τέλει τῆς ἐκπληρώσεως τῆς ὑψηλῆς ταύτης ἀποστολῆς των, οἱ Εὐρωπαῖοι ὀφείλουν νὰ μεταβάλουν νοοτροπίαν καὶ νὰ παύσουν νὰ ἀναπαύονται ἐπὶ τῶν παλαιῶν δαφνῶν τοῦ πάλοι ποτὲ ἐν τῇ οἰκουμένη κύρους των. Ὅφείλουν νὰ καταπολεμήσουν τὴν σιενὴν περὶ ἐθνικῆς ἰδέας ἀντίληψιν, ἣτις παραλύει τὸν πολιτικὸν βίον τῆς ἡπείρου, ἐπίσης δὲ καὶ τὴν ἀμβλυποῦσαν προσιτατευτικὴν δημοσιονομικὴν πολιτικὴν των, ἣτις ἀπειλεῖ νὰ ἀγάγῃ εἰς χρεωκοπίαν τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν. Ὅφείλουν τέλος νὰ καταπολεμήσουν τὸ στεῖρον πνεῦμα ἀπομονωτισμοῦ, ὃπερ ζημιοῖ τὸν πνευματικὸν αὐτῶν πολιτισμόν. Ἡ Εὐρώπη δὲν πρόκειται νὰ σβεσθῆ, εἰμὴ ἂν οἱ λαοὶ αὐτῆς, ἀδρανοῦντες, ἤθελον ἐπιφέρει αὐτοὶ οὔτοι τὴν τελικὴν πτώσιν της».

Μόλις τῷ 1956 ἡ ἐξ ὑπουργῶν Ἐπιτροπὴ τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης συνεκρότησεν ἐπιτροπὴν μελέτης τῶν πεπραγμένων καὶ τῶν ἀμέσως ἄνωτέρω ἀναφερομένων πορισμάτων τῆς ὡς εἴρηται ἑβδομαδιαίας ἐν Ρώμῃ συνόδου τοῦ 1953. Συνελθοῦσα ἐν Στρασβούργῳ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1956, ἡ οὕτω ὀψίμως ἔστω συσταθεῖσα ἐπιτροπὴ μελέτης—ὑπὸ τὴν προεδρίαν πάλιν

τοῦ κ. de Rougemont— ἡσχολήθη μὲ τὴν εὐρωπαϊκὴν παιδείαν καὶ μὲ τὸν πνευματικὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης ἐν τῷ συνόλω του, ἰδίᾳ δ' εἰς τοὺς τομεῖς τῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως, τῆς φιλολογικῆς παραγωγῆς, τῆς μουσικῆς δημιουργίας, τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν, τῆς ἱστοριογραφίας, τῶν πολιτικῶν θεσμῶν, τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν προβλημάτων, τῶν ἐπιτευγμάτων εἰς τὰς ἠθικὰς καὶ εἰς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας. Συνέχιζε δὲ καὶ μέχρι τοῦ 1957 τὰς ἐργασίας τῆς ἡ ρηθεῖσα ἐπιτροπὴ μελέτης καὶ πρόκειται νὰ ἐκδώσῃ καὶ βιβλὸν περιέχουσαν τὰ πορίσματα τῶν ἐργασιῶν τῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Εὐρώπη καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι».

Περὶ σσότερον γόνιμοι εἰς ἀποτελέσματα οὐσιαστικὰ ὑπῆρξαν ἄλλαι τινὲς προσπάθειαι τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, σχετικαὶ μὲ τὸ δικαίωμα τῶν εὐρωπαϊκῶν νεολαῶν διὰ γνώσιν καὶ δι' ἐκπαίδευσιν. Συναφεῖς διατάξεις περιελήφθησαν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν σύμβασιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὁποίαν τὸ Εὐρωπαϊκὸν Συμβούλιον υἱοθέτησε. Δοθέντος δ' ὅτι τὸ θέμα τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐκπαίδευσεως εἶναι παλαιόν, ὑπάρχουν καὶ εἰς τὰ ἐπὶ μέρους ἔθνικα συντάγματα τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν σχετικαὶ διατάξεις διατετυπωμέναι εἰς τὰ περὶ τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων κεφάλαια τοῦ καταστατικοῦ χάρτου ἐκάστης εὐρωπαϊκῆς χώρας.

Περαιτέρω ὑπεγράφησαν ἐν Παρισίοις ὑπὸ τῶν ἐκπροσώπων τῶν χωρῶν —μελῶν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου, κατὰ μὲν τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1953 ἡ περὶ ἰσοτιμίας τῶν ἀπολυτηρίων μέσης παιδείας εὐρωπαϊκὴ σύμβασις διὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὰ Πανεπιστήμια καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἀνωτάτας Σχολὰς τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, κατὰ δὲ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1954 ἡ εὐρωπαϊκὴ σύμβασις πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, δυνάμει τῆς ὁποίας ἐκάστη χώρα—μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐνθαρρύνῃ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῆς ἐπικρατείᾳ τὴν σπουδὴν τῆς γλώσσης, τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἄλλων χωρῶν—μελῶν, νὰ διευκολύνῃ ἀμοιβαίως τὴν ἐπικοινωνίαν καὶ τὴν ἀνταλλαγὴν πνευματικῶν προσωπικοτήτων μεταξὺ ὄλων τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ νὰ λάβῃ νομοθετικὰ καὶ διοικητικὰ μέτρα διὰ τὴν διαφύλαξιν τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ἐμφανιζόντων εὐρωπαϊκὴν πολιτιστικὴν ἀξίαν ἀντικειμένων καὶ διὰ τὴν παραφυλακὴν τούτων ὡς στοιχείων τῆς κοινῆς πολιτιστικῆς κληρονομίας τῆς Εὐρώπης.

Εἰδικώτερον ὁ τρόπος τῆς ἐκπαίδευσεως τῶν νέων ἀσκεῖ μεγίστην ἐπιρροὴν εἰς τὴν διάπλασιν τῶν γενεῶν τοῦ ἐγγύς μέλλοντος. Ἄν λάβῃ δ' οὗτος ὄρθην κατεύθυνσιν, δύναται νὰ εἶναι συντελεστικὸς τῆς ἀναγεννήσεως ἐνὸς πανευρωπαϊκοῦ αἰσθήματος καὶ πνεύματος γενικώτερον, συντελεστικὸς τῆς διαμορφώσεως μιᾶς κοινῆς εὐρωπαϊκῆς συνειδήσεως, εἰς δημοκρατικὰ αὐτὴν τὴν φορὰν πλαίσια ἰσότητος καὶ οἰκιοθελοῦς προσχωρήσεως καὶ ἀγαθῆς συνεργασίας, ὅχι δ' ὑπὸ μορφὴν ἐπιβολῆς ἐνὸς μόνου ἐθνικοῦ δυναμιμοῦ καθ' ὅλην τὴν ἡπειρον, ὡς εἶχε γίνεῖ κατὰ τὴν ἱστορικὴν περίοδον τῆς *rex romana* ἢ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ἢ ὡς εἶχον παρατόλμως συλλαβεῖ ὁ Βοναπάρτης ἢ οἱ γερμανοὶ ἐθνικοσοσιαλισταὶ προσφάτως. Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἐνὸς τοιούτου πνεύματος πανευρωπαϊκῆς ἀλληλεγγύης, ἀπα-

ραίτητος προϋπόθεσις εἶναι ἡ διευκόλυνσις τῆς κυκλοφορίας τῶν εὐρωπαϊκῶν διανοουμένων καὶ πνευματικῶν ἐν γένει ἀνθρώπων εἰς τὰς χώρας—μέλη τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου καὶ ἡ ὑπὸ τινα ἔννοιαν διεθνοποίησις τῶν σπουδῶν τῆς ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως, ἡ διάνοξις δηλαδὴ τῶν πυλῶν τῶν Πανεπιστημίων καὶ τῶν λοιπῶν ἀνωτάτων Σχολῶν εἰς τοὺς ἐξ οἰασδήποτε εὐρωπαϊκῆς χώρας προερχομένους ἀποφοίτους τῆς μέσης παιδείας. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ σύμβασις τῶν Παρισίων τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1953 καθιεροῖ τὴν ἰσοτιμίαν τῶν ἀπολυτηρίων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως. Τὴν ἐπίστεψιν τῆς συναφοῦς προσπαθείας τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης θέλει πιθανῶς ἀποτελέσει εἰς τὸ ἐγγύς, ἄς ἐλπίσωμεν, μέλλον ἡ συμβατικὴ παραδοχὴ τῆς ἰσοτιμίας τῶν πανεπιστημιακῶν πτυχίων καθ' ἅπασαν τὴν ἡπειρον.

Ἡ πανευρωπαϊκὴ κίνησις διὰ τὴν πολιτιστικὴν καὶ τὴν μορφωτικὴν προσέγγισιν μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἐκτείνεται καὶ εἰς ἄλλους συναφεῖς τομεῖς: Περιλαμβάνει ἀνταλλαγὴν σπουδαστῶν ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως καὶ ἐπίσης ἀνταλλαγὴν καθηγητῶν μεταξὺ τῶν Πανεπιστημίων καὶ τῶν λοιπῶν ἀνωτάτων Σχολῶν τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης. Πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην κατεῦθυνσιν συνεκλήθη καὶ διάσκεψις τῶν πρυτάνεων τῶν εὐρωπαϊκῶν Πανεπιστημίων ἐν Cambridge κατ' Ἰούλιον τοῦ 1955. Ἰδίᾳ ὁμως ἡ πανευρωπαϊκὴ αὕτη κίνησις περιλαμβάνει πρόγραμμα ἀναθεωρήσεως τῶν ἐγχειριδίων ἱστορίας, τῶν ἐν χρήσει εἰς τὰ ἰδρύματα μέσης παιδείας τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης, οὕτως ὥστε ἡ σπουδάζουσα νεολαία ἐκάστης χώρας νὰ διδάσκεται νὰ ἐκτιμᾷ τὰς πρὸς τὴν πρόοδον καὶ τὸν πολιτισμὸν τάσεις καὶ προσπαθείας τῶν λαῶν τῶν ὑπολοίπων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν καὶ νὰ ἀντιλαμβάνεται τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τῶν ἄλλων ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν χώρᾳ ὡς στοιχεῖον μιᾶς συλλογικῆς ὁμορρόπου προσπαθείας τῶν ἐπὶ μέρους εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, διὰ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ ἐπιπέδου ζωῆς τῶν λαῶν τῆς ἡπείρου μας, τόσον ὑπὸ ἔποψιν εὐμαρείας καὶ ἀνέσεων βίου, ὅσον καὶ ὑπὸ ἔποψιν θεσμῶν καὶ ὀργανώσεων, ὑπὸ πολιτισμένης κοινωνικῆς ζωῆς—ἰδρύματα κοινωφελῆ καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην, θεσμοὶ κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως, πρόνοια ὑπὲρ τῶν γερόντων καὶ τῶν ἀνικάνων πρὸς ἐργασίαν κλπ.—καὶ τέλος ὑπὸ ἔποψιν πολιτισμοῦ καθαρῶς πνευματικοῦ—καλλιτεχνικὴ δημιουργία, ποίησις, μουσικὴ, φιλοσοφικὴ διανόησις, λογοτεχνία κλπ.

Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, ἀπὸ τοῦ Μαρτίου ἤδη τοῦ 1953, ἡ Ἐπιτροπὴ Ὑπουργῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης εἶχε προβῆ εἰς συστάσεις πρὸς τὰς κυβερνήσεις τῶν χωρῶν—μελῶν «νὰ ἐπιστήσουν τὴν προσοχὴν των εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν ἱστοριογραφικῶν ἐγχειριδίων», εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀπαλειφθοῦν ἐκ τῶν σχολικῶν βιβλίων ἱστορίας χωρῶν τινῶν αἱ ἠθελημένοι ἐνίοτε ἐλλείψεις ἀντικειμενικότητος, τὰ σφάλματα, οἱ ἄτοποι προσβλητικοὶ χαρακτηρισμοὶ ὁμόρων πληθυσμῶν καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἄστοχα παρεμβλήματα, ὀφειλόμενα εἰς προκαταλήψεις καὶ δυνάμενα νὰ ἀναζωπυρώσουν παλαιὰς ἔθνικὰς καὶ φυλετικὰς ἀντιθέσεις καὶ νὰ ἐξάψουν τὴν ἀντιπάθειαν μεταξὺ τῶν νεολαίων τῶν χωρῶν—μελῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης. Οἱ λαοὶ

είναι καιρός να κατανοήσουν ό εις τόν άλλον και να άλληλοεκτιμηθοῦν περισσότερο.

Πανερωπαϊκοί κύκλοι μαθημάτων Ιστορίας και συγχρόνως διασκέμεις τῶν ειδικῶν καθηγητῶν διά τήν αναθεώρησιν τῶν ιστοριογραφικῶν σχολικῶν ἐγχειριδίων συνήλθον πέντε ἐν ὄλῳ μέχρι τοῦδε. Πρώτη ἡ ἐν Calw τοῦ Μέλανος Δρυμοῦ σύνοδος, συγκληθεῖσα τῷ 1953, συστήσασα —μεταξύ άλλων πορισμάτων της— και τήν σύμπηξιν εὐρωπαϊκῆς ὁμοσπονδίας τῶν κατὰ χώρας ἐνώσεων τῶν καθηγητῶν τῆς Ιστορίας. Δευτέρα ἡ ἐν Oslo τῷ 1954, ἀσχοληθεῖσα ειδικώτερον μέ τήν μεσαιωνικήν και τήν φεουδαρχικήν Εὐρώπην. Τρίτη ἡ τοῦ 1955 ἐν Ρώμῃ, ἐνθα συνήλθον εἴκοσι τρεῖς Ιστορικοί ἐκ τῶν χωρῶν μελῶν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου, ἐντοπίσασα τήν ἔρευνάν της εἰς τήν ἐπικόνισιν τῆς Ιστορίας τῆς Εὐρώπης τοῦ 16ου αἰῶνος. Τετάρτη ἡ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1956 συγκληθεῖσα ἐν Royanmont ὑπό τήν προστασίαν και τήν φιλοξενίαν τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, και πέμπτη ἡ δεκαήμερος ἐν Σεβενίγκεν παρά τήν Χάγην κατὰ Σεπτέμβριον 1957 διάσκεψις, ὀργανωθεῖσα ἐπίσης ὑπό τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου—και φιλοξενηθεῖσα ὑπό τῆς ὀλλανδικῆς κυβερνήσεως— μέ συμμετοχήν πενήκοντα περίπου καθηγητῶν τῆς Ιστορίας προερχομένων ἐκ τῶν χωρῶν—μελῶν, ἀσχοληθεῖσα δ' ἰδίᾳ μέ τήν χρονικήν περίοδον ἀπό τῆς γαλλικῆς ἑπαναστάσεως τοῦ 1789 μέχρι τῆς γαλλογερμανικῆς συγκρούσεως τοῦ 1870.

Παραλλήλως τὸ Συμβούλιον τῆς Εὐρώπης κατατείνει εἰς τήν τόνωσιν τῆς κοινῆς εὐρωπαϊκῆς συνειδήσεως εἰς τήν ἐκπαίδευσιν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ. Εἰς τήν Bruges τῷ 1952 οἱ ἐπιθεωρηταί μέσης παιδείας τῶν δέκα χωρῶν—μελῶν, συνελθόντες εἰς τὸ Εὐρωπαϊκόν Κολλέγιον, συνέστησαν νά γίνεται κάθε προσπάθεια ἐν τῇ διδασκαλίᾳ πρὸς ἀνάπτυξιν εὐρωπαϊκῆς συνειδήσεως και ἀγωγῆς εὐρωπαίων πολιτῶν. Εἰς τὸ Nancy τῷ 1953 προσπάθειαι ἐγένοντο εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ ἰδρύματα τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσως πρὸς τήν κατεύθυνσιν αὐτήν, προσπάθειαι καταλήξασαι ὄχι εἰς παιδαγωγικούς πειραματισμούς ἐπὶ τῶν μαθητῶν, ἀλλ' εἰς τήν διαπίστωσιν τῆς ἀνάγκης νά καταστή ἡ δράσις τῶν εὐρωπαϊκῶν ὀργανώσεων οἰκεία εἰς τοὺς διδασκάλους και εἰς τοὺς καθηγητάς. Εἰς τὸ Saarbrücken τῷ 1955 ἐμφανίζονται αἱ αὐταί τάσεις, ἀλλὰ τήν φορὰν αὐτήν εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἀνωτάτης ἐκπαίδευσως. Συγκεντρώσεις φοιτητῶν και σειραὶ μαθημάτων ὀργανωθεῖσαι ὑπό τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου καταλήγουσιν εἰς τὸ πόρισμα ὅτι εἶναι ἐπανάγκες νά ἐμβαθύνουν οἱ σπουδασταί εἰς τὰ βασικά θέματα τῆς εὐρωπαϊκῆς συνεργασίας.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1956) ἡ δευτέρα ειδικὴ σύνοδος τῆς παρά τῷ Εὐρωπαϊκῷ Συμβουλίῳ Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν μορφωτικῶν και τῶν ἐπιστημονικῶν ζητημάτων ἀφιερῶται εἰς τὸ θέμα τῶν εὐρωπαϊκῶν Πανεπιστημίων. Ἡ Συμβουλευτικὴ Συνέλευσις, ἀπ' αὐτῆς ταύτης τῆς συστάσεώς της, εἶχεν ἐκδηλώσει ἰδιαζόν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τοῦ θέματος τῆς ἀνωτάτης παιδείας ἐν Εὐρώπῃ. Αἱ ἐν τῇ ειδικῇ ἐπιτροπῇ συζητήσεις ἔλαβον χώραν ἐν τῷ πνεύματι τούτῳ. Κατέληξαν δ' αἱ τοιαῦται συζητήσεις εἰς πορίσματα ἐπιτρέποντα ἰδίᾳ νά γίνουν προσιτώτερα τὰ Πανεπιστήμια και αἱ ἄλλαι ἀνώταται Σχολαί εἰς τοὺς εὐρωπαϊκούς.

σπουδαστὰς καὶ εὐχερεστέρας ἢ ἀνταλλαγὴ φοιτητῶν καὶ καθηγητῶν μεταξὺ τῶν Πανεπιστημίων τῶν ἐπὶ μέρος εὐρωπαϊκῶν χωρῶν.

Ἄφ' ἑτέρου ἀπὸ τοῦ 1950 καὶ ἐφεξῆς κύκλος εὐρωπαϊκῶν σπουδῶν ὀργανοῦται κατ' ἔτος ἐν Στρασβούργῳ, μὲ μεγαλυτέραν ὄλονεν ἐπιτυχίαν καὶ εὐρυτέραν σὺν τῷ χρόνῳ συμμετοχὴν. Οἱ παρακολουθοῦντες τὰς σπουδὰς ταύτας παρίστανται καὶ εἰς τὰς ἐν τῇ Συμβουλευτικῇ Συνελεύσει συζητήσεις καὶ καθιστοῦν εἴτα ἀντικείμενον ἀνταλλαγῆς γνωμῶν μεταξὺ τῶν τὰ κυριώτερα θέματα τῆς ἡμερησίας διατάξεως τῆς Συμβουλευτικῆς Συνελεύσεως. Ἡ ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων εἰς τὰ ἀντίστοιχα σεμινάρια κατευθύνεται ἀπὸ καθηγητὰς ἀνωτάτων Σχολῶν. Κατ' ἄλλας ἡμέρας συγκαλοῦνται ὀλομέλεια καὶ γενικεύονται αἱ συζητήσεις. Ἡ ἐπιμόρφωσις συμπληροῦται δι' ὀμιλιῶν, πολιτικῶν καὶ μορφωτικῶν ἀνακοινώσεων καὶ διὰ διαλέξεων, εἰς τὰς ὁποίας ὀμιλοῦν προσωπικότητες πανευρωπαϊκοῦ κύρους.

Αὐτὰ εἶναι τὰ κυριώτερα ἐπιτεύγματα τὰ ὁποῖα ἀπέρρυσαν ἀπὸ τὴν δρᾶσιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης—καὶ ἀπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Κίνησιν γενικώτερον— κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν τελευταίων ὀκτῶ ἢ ἐννέα ἐτῶν, εἰς τὸ πεδῖον τὸ μορφωτικόν, εἰς τὸν τομέα τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ ἐν γένει. Εἶναι δὲ ταῦτα πλουσιώτερα καὶ οὐσιαστικώτερα ἀπὸ ὅσα ἔχουν ἐπιτευχθῆ εἰς τοὺς σκιώδεις ἐπὶ τοῦ παρόντος πολιτικούς θεσμούς καὶ εἰς τὰ συλλογικά τῶν ὄργανα, μὲ τὰς γνωμοδοτικὰς μόνον ἀρμοδιότητας καὶ μὲ τὸ περιορισμένον εἰς ὑποδείξεις καὶ εἰς συστάσεις ἔργον τῶν. Ἔχουν ἐπίσης προχωρήσει ταῦτα περισσότερο ἀπὸ τὰς οἰκονομικὰς ἐνώσεις καὶ ἀπὸ τὰς κοινοπραξίας ἐν γένει τοῦ οἰκονομικοῦ τομέως. Αἱ τελευταῖαι—ἂν ἐξαιρέση τις τὴν καθ' ὑπερβολὴν στενὴν εἰς ἀριθμὸν μελῶν Κοινοπραξίαν ἄνθρακος καὶ χάλυβος— εὐρίσκονται εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ὀργανώσεως τῶν ἀκόμη.

Ὁ πολὺς κόσμος δὲν γνωρίζει ἐπαρκῶς τὴν πρόδον αὐτὴν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰδέας εἰς τὸν τομέα τὸν μορφωτικόν, διότι εἰς ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας ὁ ἡμερήσιος τύπος καὶ αἱ ραδιοφωνικαὶ ἐκπομπαὶ ἐνδιαφέρονται περισσότερο διὰ τοὺς θεσμούς οἱ ὁποῖοι εἶναι πολιτικῆς ἢ οἰκονομικῆς ὑφῆς καὶ μὲ αὐτοὺς κυρίως ἀσχολοῦνται. Εἶναι καὶ τοῦτο ἐν τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς ἐποχῆς μας, μὲ τὴν ἀρκετὰ μονόπλευρον ἐπίδοσιν τῆς εἰς τὰ θέματα τοῦ συγχρόνου τεχνικοοικονομικοῦ πολιτισμοῦ καὶ μὲ τὸ κάπως ἡλαττωμένον διὰ τὰ πνευματικὰ ζητήματα ἐνδιαφέρον τῆς κοινῆς γνώμης, πανταχοῦ τοῦ κόσμου, ἀκόμη καὶ ἐδῶ εἰς τὴν ἰδικὴν μας περιοχὴν, τὴν εὐρωπαϊκὴν.

Αἱ μικρότεροι εὐρωπαϊκαὶ χώραι δὲν εἶναι βεβαίως εἰς θέσιν νὰ ἀναλάβουν μεγάλης πνοῆς πρωτοβουλίας ἢ ἐν γένει πρωτεύουσιν ἀποστολὴν εἰς τὰ ζητήματα πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κινήσεως, μὴ ἔχουσαι πολλὰς δυνατότητας νὰ ἐμφανίζωνται πρῶται εἰς τοιαῦτα θέματα, ἀκολουθοῦν ἀπλῶς τὰς μεγάλας δυτικὰς χώρας καὶ προκειμένου περὶ τῶν ζητημάτων αὐτῶν, ὅπως γίνεται καὶ μὲ τοὺς τομεις τῶν πολιτικῶν θεσμῶν καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ χαρακτῆρος συνδέσεων. Πάντως, εἰδικώτερον ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες παρακολουθοῦμεν μὲ εὐλογον ἱκανοποίησιν τὰς προόδους αὐτὰς τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰδέας εἰς τὸν μορφωτικόν τομέα. Δικαιούμεθα νὰ αἰσθανώμεθα, περισσότε-

ρον ἴσως ἀπὸ οἰανδήποτε ἄλλην χώραν, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν μικροτέρων εἰς πληθυσμὸν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, ὑπερηφάνειαν καὶ χαρὰν διὰ τὰ ἐπιτεύγματα αὐτὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κινήσεως εἰς τοὺς τομεῖς τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας καὶ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς διανοήσεως ἐν γένει, ἀναλογιζόμενοι ὅτι ἡ Ἑλλάς μὲν ὑπῆρξεν ἡ κοιτὶς τοῦ πνευματικοῦ τούτου πολιτισμοῦ πρὸ εἴκοσι πέντε αἰῶνων καὶ ὅτι τὸ ἑλληνορρωμαϊκῆς καταγωγῆς τοῦτο σύγχρονον οἰκοδόμημα τοῦ δυτικοῦ πνεύματος ἀποτελεῖ, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἵπομεν, τὸ ἀρραγὲς θεμέλιον τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰδέας, τὸ παγιώτερον καὶ μονιμώτερον στοιχεῖον συνοχῆς καὶ κοινότητος συνειδήσεως τῶν λαῶν τῆς ἡπείρου μᾶς.